

Szakmai zárójelentés a „Császárkori latin feliratok számítógépes nyelvtörténeti adatbázisa: 5. szakasz” c. K 135359 ny. sz. (2020.12.01.-2024.11.30.) NKFIH-projektről

A Császárkori latin feliratok számítógépes nyelvtörténeti adatbázisa c. projekt (1. szakasz: K 62032, 2006.02.01.-2010.01.31., 2. szakasz: K 81864, 2010.02.01.-2014.01.31., 3. szakasz: K 108399, 2014.02.01.-2018.01.31., 4. szakasz K 124170, 2017.12.01.-2021.11.30.) fő célja egy olyan (hazai és nemzetközi viszonylatban is hiánypótló) számítógépes nyelvtörténeti adattár létrehozása és digitális publikálása (a <http://lldb.elte.hu/> oldalon), amelyik a Római Birodalom (és utódállamai) területén a Kr.e. 1. és Kr.u. 8. század (lényegében Augustus és Nagy Károly uralkodása) között keletkezett, nem kéziratos hagyományozású, főképp feliratos források vulgáris latin nyelvi anyagát dolgozza fel azzal a céllal, hogy lehetővé váljon a szélesebb értelemben vett császárkori latin nyelv időbeli és területi változásainak, nyelvföldrajzi tagolódásának az eddiginél alaposabb megismerése és a feltárt nyelvföldrajzi tagolódások többrétű vizualizálása.

Az 1., 2. 3. és a 2021.11.30.-al zárult 4. szakasz feldolgozási területéhez, Illyricumhoz, Galliához, Britanniához, Hispániához, Germaniához, Észak-, Közép- és Délkelet-Itáliához, valamint a Dél-Balkánhoz, Kis-Ázsiához és Kelet-Afrikához (tehát a keleti birodalomrészhez) az 5. szakaszban csatlakozott a kapcsolódó, 2020.06.30-al zárult Lendület-projektől megörökölt területek, tehát Róma városa, Délnyugat-Itália és Nyugat-Afrika anyaga is, így 5. szakasza révén e projekt immár a Római Birodalom teljes területét felölelte.

A Projekt munkatervében foglalt vállalásoknak a projektidőszakon (2020.12.01.-2024.11.30.) belüli sikeres teljesüléséről, az elért eredményekről az alábbi bontásban számolunk be: 1. Adatbázis-szoftver és hardver-háttér fejlesztése, 2. Adatgyűjtés és adatgyűjtők, 3. Konferencia-részvételek és -szervezések, előadások, külföldi kutatóutak és kurzusok, 4. Publikációk, 5. Összegzés.

1. Adatbázis-szoftver és hardver-háttér fejlesztése

A projekt K 62032 sz. 1. szakaszában megalkotott, majd K 81864 sz. 2., K 108399 sz. 3. és K 124170 sz. 4. szakaszában továbbfejlesztett Adatbázis-szoftver (<http://lldb.elte.hu/>) a jelen K 135359 sz. 5. szakasz folyamán további fejlesztésekkel gyarapodott Ferenczi Zsanett informatikus jóvoltából.

Ennek keretein belül megvalósultak a következők: 1. az Export modulban az eddigi word doc-formátum mellett lehetővé vált az excel-fileban történő exportálás is; 2. az adatlapok olvasói nézetében kiépült egy olyan új felhasználóbarát lehetőség, mely szerint az adatlap-rovatok címére (pl. Bibliográfia vagy Kód vagy Hely stb.) kattintva új ablakban (a Kiterjesztett Keresőben) megnyílván megjelenik az adott rovat tartalmával megegyező összes további (más feliratokról felvitt) adatlap, további kereséseket téve lehetővé az így kapott találati halmaz kapcsán; 3. a kiterjesztett kereső (http://lldb.elte.hu/admin/search_2.php) Hely menüjének import funkciójához kiépült egy olyan új, 'Import kivételével és export bevételével' nevű almodul, amely a kiválasztott provincia feliratait (tehát adatlapjait) összesítve úgy adja meg, hogy kizárja a más provinciákból ide importált feliratokat, de hozzáadja az innen más provinciákba importált (tehát exportált) feliratokat, hogy maximalizálható legyen egy adott területre vonatkozó adatmennyiség; 4. elkezdődött az Adatbázis (alias LLDB) összelinkelése a jelenleg létező legnagyobb latin feliratos adatbázissal, az EDCS-sel (Epigraphik-Datenbank Clauss / Slaby, <https://db.edcs.eu/epigr/>). Az EDCS-be (az LLDB-adatlap olvasói nézetében a Bibliográfia / Ekvivalencia Bibliográfia rovat végén lévő link-jelre kattintva) átlinkelve az adott felirat teljes szövegét meg lehet tekinteni és az EDCS-ből további epigráfiai adatbázisokhoz is el lehet jutni. Ezzel párhuzamosan megkezdődött az EDCS-ből az LLDB-

be való visszalinkelhetőség megteremtése is. Ennek köszönhetően az LLDB-Adatbázis adatlap-állományának jelentős része elérhetővé vált az EDCS-ből, így az EDCS-t használók az EDCS-ben jelzett (vagy esetleg nem jelzett), hibás, normanyelvtől eltérő alakok esetén könnyen eljuthatnak (az EDCS-ben az adott, pl. RIU-01, 00078 meghatározású feliratnál a 'publication' rovat végén lévő link-ikonra kattintva) az LLDB-hez, hogy azok helyes és szabatos értelmezéséhez hozzáférjenek. Jelenleg az LLDB az egyetlen magyar fejlesztésű és az egyetlen latin feliratos nyelvészeti adatbázis, amelyik a világ legnagyobb latin epigráfiai adatbázisának számító EDCS-ben megjelenik és onnan (is) elérhető, használható; 5. elkezdődött a papiruszos dokumentumokról rögzített adatlapok belinkelése is a legnagyobb papirologiai adatbázisba, a Papyri.info-ba (<https://papyri.info/>). 6. Szintén jelentős fejlesztésnek tekinthető, hogy a felirattípus meghatározási eddigi kritériumait (l. Kiterjesztett kereső, Típus) kibővítettük a szövegtípussal (Szövegtípus 1 és Szövegtípus 2), amelynek köszönhetően jelentősen növekszik az adatbázis adatainak kutathatósága szövegtípusok, stílusregiszterek szempontjából. A szövegtípus-fajták nem csak az újonnan rögzített adatlapokon, hanem visszamenőleg (fokozatosan) a korábban felvitt adatlapokon is rögzítésre kerülnek és az eszerinti megoszlás a diagram modulban is ábrázolható. A fejlesztések megtekinthetők a <http://lldb.elte.hu/admin/> oldalon (vendégbelépéssel vagy login: OTKA, jelszó: Herman1924+). A projektidőszakban folytatódott a projekt báziskönyvtárának kiépítése, aminek keretében számos feliratos korpusz került pdf-formában beszerzésre vagy beszkenelésre, továbbá beszerzésre került egy a nem kölcsönözhető és nem fénymásolható gyűjtemények helyszíni, könyvtári feldolgozására szolgáló, a mobil adatgyűjtést, adatrögzítést lehetővé tevő laptop is.

2. Adatgyűjtés és adatgyűjtők

A fejlesztések mellett intenzíven folyt az adatgyűjtés és adatrögzítés a Kutatási Terv szerint, a 2020.06.30-n lezárult Lendület-projektől megörökölt területek (Róma városa, a latin Afrika és Délnyugat-Itália, továbbá Corsica, Sardinia és Sicilia) mellett a 2021.11.30-n lezárult 124170 sz. NKFIH-projektől megörökölt területek (a Római Birodalom fentiekén túli provinciái) feliratos anyagán is, aminek következtében a projektidőszakban a tervezett 20000-es adatlap-mennyiséget jelentősen (közel másfélszeresen) túlteljesítve, 28617 adatlapot sikerült az adatbázisban rögzíteni a jelentési időszak végéig (az adatbázisba 2006 óta feliratos anyagról rögzített adatlapok össz-száma így 2024.11.30-án 138154 volt).

A Kutatási Tervben kijelölt adatgyűjtési régiók feladatairól a jelentési időszakban következő adatmennyiségeket sikerült kigyűjteni és adatbázisban rögzíteni: Róma városából 15647, a latin Afrika területéről 8183 (Africa proconsularis-ból 5844, Numidiából 1837, Mauretania Caesariensis-ből 466 és Mauretania Tingitana-ból 36 adatlapot); Itália területéről Latium et Campania provincia feldolgozása eredményezett jelentősebb adatmennyiséget 3678 (ennek nagyobb része Pompeiből, kisebb része Ostia Anticából származik); a többi, korábban feldolgozásra került területen csak kiegészítő adatgyűjtési tevékenység folyt, amely összességében így is 1109 adatlapot eredményezett.

A projektidőszak alatt, a következő gyűjtemények adatai kerültek felvitelre az Adatbázisba (a korpuszrövidítések feloldását l. http://lldb.elte.hu/admin/abbrev_bibl.php): CIL 12965, ICUR 9460, AE 4614, DefTab 516, TabAlb 152, ezen kívül még 64 korpuszból történt adatfelvitel, alacsony (100 alatti, többnyire 1-10 közötti) adatszámú, ami összesen 910 adatlapot eredményezett.

A projektidőszakban adatgyűjtést végeztek az Adatbázis számára Vágási Tünde 10800, Seres Dániel 9073, Natália Gachallová 4397, Visontai Réka 1176, Bohacsek Dóra 689, Paulus (Zelenai) Nóra 639, Sánta Sára 589, Adamik Béla 509, Silvia Tantimonaco 303, Nemes Szilvia 301, Szlovicsák Béla 119 (illetve kiegészítő jelleggel Honzl Jiří 10, Martin Šmerda 8, Paulus Frigyes 2, és Barchi Serena 2). A sikeres adatgyűjtési munkálatokat, az adatgyűjtők által felvitt adatlapokat Adamik Béla témavezető kutató felügyelte és ellenőrizte, Barta Andrea, Gonda Attila és Silvia Tantimonaco résztvevő kutatók közreműködésével.

3. Konferencia-részvételek és -szervezések, előadások, külföldi kutatóutak és kurzusok

Az adatbázis-munkálatokhoz kapcsolódóan az adatállományok tudományos feldolgozása is nagy léptekkel haladt a projektéven, amit leginkább a tárgyévi projekttesemények és projektpublikációk igazolnak. Minthogy az alább megadott projekt-honlap oldalakon a vonatkozó adatok részletesen megtalálhatók, itt csak összefoglaló jelleggel hivatkozunk rájuk.

A projekt első évében a pandémia rányomta bélyegét a projekttesemények és a projektpublikációk számára is, hiszen a jelentési időszakot megelőző 2020-as évben szinte semmilyen konferenciát vagy előadást nem lehetett megrendezni, amiből publikációk születhettek volna, és a pandémia a 2021-es év legnagyobb részében is éreztette negatív hatását. Így a kutatási eredményeket és adatbázis-munkálatokat bemutató éves budapesti nemzetközi műhelykonferencia megrendezése a kutatóhelyen, Budapesten nem volt lehetséges 2020-ban és 2021-ben sem, valamint a projekt megvalósítását, megismertetését elősegítő külföldi kutatóutak és konferencia-részvételek is elmaradtak, hiszen kiutazni nem lehetett, a tervbe vett nemzetközi konferenciákat pedig későbbre halasztották. Néhány virtuális, online esemény, illetve projektelőadás azért már 2021-ben megvalósulhatott (vö. <http://lldb.elte.hu/esemenyek/>), így Adamik B. előadott a 14th Trends in Classics International online Conference-en (Thessaloniki) és a Dottorato in Discipline linguistiche e letterature straniere-n (Università di Pisa); Szlovicsák B. projekttag a 35. OTDK Humán Tudományi Szekcióján (Miskolci Egyetem; 2. hely), és a VIII. Mathema Konferencián, (ELTE BTK); S. Tantimonaco résztvevő kutató (2021.04.30-ig a kutatócsoport *Marie Skłodowska Curie* ösztöndíjas tudományos munkatársa, 2021 júniusától a lisszaboni egyetem, majd 2023-tól az ovidioi egyetem tudományos munkatársa) és Paulus (Zelenai) N. projekttag az 'Epigraphy for the Study of the Latin Language' c. International Summer School-on; Barta A. a „From Theory to Practice: The Transmission of Magical Knowledge in the Graeco-Roman World” c. konferencián (zaragozai egyetem), továbbá Adamik B. a “Lingue, scrittura e società nell'Italia longobarda. Un percorso di sociolinguistica storica” Ciclo di seminari online-on (Università di Napoli “Federico II”). Végül két jelenléti magyar nyelvű előadás is megvalósult: Adamik B. az Ókortudományi Társaság budapesti szeptemberi felolvasó ülésén, Barta A. pedig a Magyar Tudomány Ünnepeén tartott novemberben előadást (NyTK, Budapest).

A projekt második évében visszaállt a pandémia előtti rend a jelenléti előadások, rendezvények lehetőségével. A projekttesemények (<http://lldb.elte.hu/esemenyek/>) közül kiemelendő a jelen projekt támogatásával és keretében, a Nyelvtudományi Kutatóközpontban (a pandémia miatt két év halasztás után) 2022. július 7-8-n megrendezett *Fifth International Workshop on Computational Latin Dialectology* (WCLD 5). A műhelykonferencia 2 napján 15 angol előadás hangzott el 7 külföldi (4 olasz, 2 cseh, 1 szerb) és 8 magyar kutatótól. A projekttagok részéről Adamik Béla, Barta Andrea, Silvia Tantimonaco résztvevő kutatók, továbbá Bohacsek Dóra (doktorandusz), Nemes Szilvia (adatgyűjtő, római jogász), Szlovicsák Béla (egyetemi hallgató), Vágási Tünde adatgyűjtő projekttagok, valamint Simon Zsolt (indoeurópai nyelvész, közreműködő külsős projekttag) tartottak tudományos előadást, Ferenczi Zsanett pedig bemutatta az Adatbázis legújabb informatikai fejlesztéseit. Gonda Attila résztvevő kutató ugyanakkor aktív részvételével segítette a workshop szervezését,

lebonyolítását (vö. <https://archive.nytud.hu/conf/cldworkshop2022.html>). Ezen túlmenően (vö. <http://lldb.elte.hu/esemenyek/>) Adamik Béla és Barta Andrea előadást tartottak a XIV. Magyar Ókortudományi Konferencián (Pécs), a 21st International Colloquium on Latin Linguistics-en (Santiago de Compostela), a XVIe Congrès international d'épigraphie grecque et latine-en (Bordeaux) és a 14th International Colloquium on Late and Vulgar Latin-en (Ghent). Adamik Béla előadást tartott a Nyelvelmélet és diakronia 5 műhelykonferencián (PPKE BTK), Bohacsek Dóra adatgyűjtő projektag, doktorandusz a VII. Mathema Konferencián (ELTE BTK), Szlovicsák Béla adatgyűjtő projektag, egyetemi hallgató a XXIII. Eötvös Konferencián (ELTE Eötvös Collegium). Silvia Tantimonaco résztvevő kutató a Journée d'études de la Société française d'études épigraphiques sur Rome et le monde romain-en (Paris), illetve ugyanő és Paulus Nóra adatgyűjtő projektag, doktorandusz online előadást tartottak a „Epigraphy for the Study of the Latin Language” c. II International Summer School-on.

A harmadik projektét is aktív előadói tevékenység jellemezte. A projekttesemények (<http://lldb.elte.hu/esemenyek/>) közül kiemelendő a jelen projekt támogatásával és keretében, a Nyelvtudományi Kutatóközpontban 2023. július 6-7-n megrendezett *Sixth International Workshop on Computational Latin Dialectology* (WCLD 6, <https://nytud.hu/esemeny/sixth-international-workshop-on-computational-latin-dialectology>). A műhelykonferencia 2 napján 13 angol előadás hangzott el 8 külföldi (6 olasz, 1 cseh, 1 portugál) és 6 magyar kutatótól. A projektagok részéről Adamik Béla, Barta Andrea, Silvia Tantimonaco résztvevő kutatók, továbbá Paulus Nóra (doktorandusz), Pálfi Dorottya (egyetemi hallgató), Szlovicsák Béla (egyetemi hallgató), Vágási Tünde adatgyűjtő projektagok, valamint Simon Zsolt (közreműködő külsős projektag) tartottak előadást. Ezen túlmenően e projekt témájában a projektév folyamán Adamik Béla előadást tartott a 22nd International Colloquium on Latin Linguistics-en (Prága) és Nemes Szilviával közösen a Latin language and Roman law workshopon (Toulouse); Barta Andrea a Fiatal Római Koros Régészek 15. Konferenciáján (Komárom), a 22nd International Colloquium on Latin Linguistics-en (Prága) és a Latin language and Roman law workshopon (Toulouse); Bohacsek Dóra adatgyűjtő projektag, doktorandusz a Tárgyak és Képzetek Konferencián (Budapest); Nemes Szilvia adatgyűjtő projektag, a 22nd International Colloquium on Latin Linguistics-en (Prága); Pálfi Dorottya adatgyűjtő projektag, egyetemi hallgató a 36. OTDK Humán Tudományi Szekciójában (Budapest, 2. hely) és a X. Mathema Konferencián (Budapest); Paulus Nóra adatgyűjtő projektag, doktorandusz az International Online Summer School, Latin Language through Epigraphy-n (Oviedo); Szlovicsák Béla adatgyűjtő projektag, egyetemi hallgató a 36. OTDK Humán Tudományi Szekciójában (Budapest, Különdíj) és a X. Mathema Konferencián (Budapest); Silvia Tantimonaco résztvevő kutató a XXXII Jornadas de Filología Clásica-n (Oviedo), az International Online Summer School, Latin Language through Epigraphy-n (Oviedo), a 22nd International Colloquium on Latin Linguistics-en (Prága), az EpiLemma I, Epigraphy and Lexicography in Dialogue-on (München) és a Latin language and Roman law workshopon (Toulouse); Vágási Tünde adatgyűjtő projektag a 14th Celtic conference in Classics-en (Coimbra).

A negyedik projektév hasonlóan aktívan telt el. A projekttesemények (<http://lldb.elte.hu/esemenyek/>) közül kiemelendő a jelen projekt támogatásával és keretében, a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpontban 2024. június 13-14-n megrendezett *Seventh International Workshop on Computational Latin Dialectology* (WCLD 7, <https://nytud.hu/esemeny/seventh-international-workshop-on-computational-latin-dialectology>). A műhelykonferencia 2 napján 15 angol előadás hangzott el 8 külföldi (6 olasz, 1 cseh, 1 portugál) és 7 magyar kutatótól. A projektagok részéről Adamik Béla, Barta Andrea, Silvia Tantimonaco résztvevő kutatók, továbbá Paulus Nóra (doktorjelölt), Pálfi Dorottya (PhD-hallgató), Szlovicsák Béla (PhD-hallgató), valamint Vágási Tünde és Seres Dániel

adatgyűjtő projekttagok tartottak előadást. Ezen túlmenően e projekt témájában a projektév folyamán Adamik Béla előadást tartott márciusban az Ókortudományi Délutánok keretében (ELTE BTK), ugyanő továbbá Barta Andrea, Nemes Szilvia, Paulus Nóra, Seres Dániel és Vágási Tünde májusban a XV. Magyar Ókortudományi Konferencián (PPKE BTK, Esztergom); Adamik Béla német nyelvű előadást tartott a Sammeln und Sammlung c. konferencián (ELTE BTK) és angol nyelvűt a 15th International Colloquium on Late and Vulgar Latin (Latin vulgaire – latin tardif XV) konferencián (Bavarian Academy of Sciences and Humanities, Munich), ahol Barta Andrea (Daniela Urbanovával közösen), Szlovicsák Béla, Paulus Nóra és Nemes Szilvia (online) is tartottak előadást. Paulus Nóra olasz előadásával a legjobb fiatal előadónak járó Herman József-díjat is elnyerte. Ezen kívül Silvia Tantimonaco 3 és Nemes Szilvia 1 angol előadást tartott a “Latin non-literary sources. Theory, methodological approaches, and practical application for research and teaching” című International Online Summer School-on. Szlovicsák Béla előadás tartott a XI. Mathéma konferencián (ELTE BTK), Barta Andrea pedig a Kutatók Éjszakája rendezvény keretében tartott előadást a HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpontban.

Összesen tehát 57 angol, 1 francia, 1 spanyol, 1 német, 1 olasz, tehát 61 idegen nyelvű és 24 magyar nyelvű (mindösszesen 85, ebből 13 virtuális, 72 jelenléti) projektelőadás mutatja a projekt jelentési időszakbeli aktivitását.

4. Publikációk

A projektpublikációk (<http://lldb.elte.hu/documents.php>) tekintetében a K 135359 projekt ny. sz. megadásával a jelentési időszakban megjelent 12 angol nyelvű és 6 magyar nyelvű tanulmány tanulmány valamint 2 angol nyelvű konferencia-beszámoló: Adamik B. (2021): Romanization and Latinization of the Roman Empire in the light of data in the Computerized Historical Linguistic Database of Latin Inscriptions of the Imperial Age (<https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/joll-2021-2016/pdf>), Adamik B.: On the Role of Palatalization in the Vulgar Latin Sound Change /w/ > /β/ (<http://real.mtak.hu/73248/>), Adamik, B.: The transformation of the vowel system in Gallic Latin as evidenced in inscriptions and the problem of dialectal positioning of Roman Gaul, Barta, A.: Draco tauri pater. A new gold lamella from a private collection in Hungary, Bohacsek, D.: African Latin: The problem of labdacism, Szlovicsák B.: Preliminary examination of the Latin neuter on inscriptions, Tantimonaco, S.: Upsilon in the Latin inscriptions of Hispania, Vágási, T.: Did address influence whether gods answered prayers? Preliminary overview of Vulgar Latin names of deities in the Roman Empire, Adamik, B.: Fifth International Workshop on Computational Latin Dialectology (<https://akjournals.com/view/journals/068/62/4/068.62.issue-4.xml>); Adamik, B.: Vowel mergers in the Latin of the Danubian provinces of the Roman Empire as evidenced in inscriptions, Szlovicsák, B.: Gender confusions and other linguistic changes: A provisional description of Vulgar Latin Phenomena, Vágási, T.: Latin theonyms and epithets in the light of epigraphic evidence: The case and declension system valamint Adamik, B.: Sixth International Workshop on Computational Latin Dialectology (<https://akjournals.com/view/journals/068/63/4/068.63.issue-4.xml>); Silvia Tantimonaco, Nemes Szilvia és Hugo Pires: Improved Reading of AE 1013, 1233 (Pannonia Superior) by Morphological Residual Modelling. Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 230 (2024) 248–250 (<https://www.academia.edu/123298239>); Bohacsek D.: Az afrikai latinság és a vetus Afra, <http://real.mtak.hu/144800/>, Szlovicsák B.: A semlegesnem leépülésének problémája a vulgáris latinban a feliratos források tükrében, https://www.academia.edu/85129138/A_semlegesnem_leepulesenek_problama_a_vulgaris_latinban_a_feliratos_forrasok_tukreben, Szlovicsák B.: A nyelvtani nemi rendszer

dialektológiai jellemzői a vulgáris latinban
(https://www.academia.edu/89799640/A_nyelvtani_nemi_rendszer_dialektol%C3%B3giai_jellemz%C5%91i_a_vulg%C3%A1ris_latinban), Bohacsek D.: Az afrikai latinság nyomában. Boncolás filológus szemmel, https://www.academia.edu/86566861/Az_afrikai_latinsag_nyomaban_Boncolas_filologus_szemmel), Adamik, B.: Veláris magánhangzó-fúziók a dalmáciai latinságban és a dalmát nyelvben (<http://real.mtak.hu/176281/>), Adamik, B.: A latin nyelv dialektológiai helyzete a késő császárkori és kora középkori Itáliában a feliratok tükrében (<http://real.mtak.hu/180542/>).

Ezen túlmenően K 135359 szám feltüntetésével közlésre elfogadásra került a projektidőszak végéig 2 angol és 1 francia nyelvű projekt-tanulmány: Adamik B., The dialectological situation of the Latin language in late Italy before and in the Langobard period as evidenced in inscriptions: the phonological aspect (in: D'Argenio, E. et al., edd.: *Lingue, scritture e società nell'Italia longobarda. Un percorso di sociolinguistica storica*, Napoli, Federico II University Press, 2025), Adamik, B.: Back vowel mergers in Dalmatian Latin and Dalmatian Romance (In: Galdi, G. et al. (eds.). *Varietate delectamur. Multifarious Approaches to variation in Latin. Selected Papers from the 14th International Colloquium on Late and Vulgar Latin* (Ghent, 2022). Turnhout, Brepols, 2025) és Tantimonaco, S.: La Dialectologie Latine Informatisée et la base de données *Computerized Historical Linguistic Database of Latin Inscriptions of the Imperial Age* (in: *Cahiers du Centre Gustave-Glotz*). Továbbá K 135359 szám feltüntetésével közlésre előkészítésre került 3 angol és 1 magyar projekt-tanulmány: Adamik, B., The transformation of the vowel system in Hispanic Latin with a focus on vowel mergers as evidenced in inscriptions (a Proceedings of the 15th International Colloquium on Late and Vulgar Latin (Munich, 2024). Turnhout, Brepols számára) és Adamik, B., History of the Latin sound system of Etruria (Tuscany) from Augustus to Charlemagne, Vágási, T., Linguistic observations of the phonetic changes in Latin names and epithets of gods (mindkettő a Proceedings of the Seventh International Workshop on Computational Latin Dialectology számára, amelyik várhatóan az Acta Linguistica Academica 2026-os évfolyamában fog megjelenni), továbbá Seres D., A császárkori latin normatudat változásai a h betű felírtos használatának tükrében (az Antik Tanulmányok c. szakfolyóiratba kerül hamarosan benyújtásra).

A projektpublikációk (<https://lldb.elte.hu/publikaciok/>) tekintetében tehát a K 135359 projekt ny. sz. megadásával a jelentési időszakban megjelent összesen 12 angol nyelvű és 6 magyar nyelvű tanulmány, valamint 2 angol nyelvű konferencia-beszámoló, továbbá közlésre elfogadásra került 2 angol és 1 francia nyelvű projekt-tanulmány, továbbá közlésre előkészítésre került 3 angol és 1 magyar nyelvű tanulmány. Így összesen 17 angol, 1 francia, tehát 18 idegen nyelvű és 7 magyar nyelvű, mindösszesen 25 tanulmány készült el a projektidőszak alatt (amihez járul meg a 2 angol nyelvű konferencia-beszámoló).

5. Összegzés

Mindent egybevetve a Projekt munkatervében vállaltak teljesítése a pandémia okozta kezdeti nehézségek ellenére is sikeresnek ítéltető. Jelentős fejlesztéseket hajtottunk végre a magyar és angol felülettel is rendelkező, internetes szabad hozzáférésű Adatbázis-szoftveren (vö. <http://lldb.elte.hu/>), amelyet be is kapcsoltunk a nemzetközi vérkeringésbe a legnagyobb epigráfiai adatbázissal, az EDCS-el való összelinkelés révén. Adatgyűjtőink kiemelkedő munkájának köszönhetően az eredetileg tervezett mennyiség majd másfélszeresét sikerült az adatbázisban rögzíteni (20000 helyett 28617 adatlapot) a római birodalom teljes területéről. Jelentős lépéseket tettünk a projekt nemzetközi megismertetésére a Projekt munkatársainak (a pandémia elmúltát követően újra indult) nemzetközi konferencia-részvételeivel, amelyek keretében az Adatbázisba felvitt adatlap-mennyiségekre építve a latin dialektológia egy-egy

részkérdésében újabb, nemzetközi szinten is jelentős eredményeket lehetett nemzetközi szintén bemutatni. Hangsúlyosan említendő, hogy a pandémia elmúltával sikerült újraindítani a nemzetközi számítógépes latin dialektológiai műhelykonferenciát, amely 2022-ben, 2023-ban és 2024-ben is megrendezve rendkívül termékenyítőleg hatott a vonatkozó kutatásokra és a projekt nemzetközi együttműködési hálózatának kiépítésére. A 2022-ben újraindult konferencia-élet megtermékenyítő hatása nemcsak a rendkívül nagy számú (85) előadásban, hanem a számos (25) publikációban is testet öltött.

Megemlítjük még, hogy jelen, 5. szakasz lezárulta nem jelenti az adatbázis-projekt befejezését, hiszen az utolsó projektév alatt ennek az adatbázis-projektnek a kibővítése támogatást nyert az Európai Kutatási Tanács Horizon programja keretében az ERC-2022-ADG 101098102 számú, Digital Latin Dialectology (DiLaDi): Tracing Linguistic Variation in the Light of Ancient and Early Medieval Sources című projekt (2023.09.01.-2028.08.31) keretében (<https://cordis.europa.eu/project/id/101098102>). Az ERC-projekt fókuszában ugyan alapvetően egy teljesen más forráscsoport szerepel (koraközépkori, nagyrészt 7-9. századi, eredeti pergamenes oklevélanyag, vö. https://lldb.elte.hu/admin/search_2.php?chla_only=true ChLA Szövegek), de figyelmet szentel a felírt anyag feldolgozása folytatásának is azon területek tekintetében, ahol az adatgyűjtés még nem fejeződött be (pl. római városi anyag egy része, római edényfeliratok, jogi jellegű afrikai viaszos fatábla-dokumentumok stb.) azzal a céllal, hogy az Adatbázis minél jobban megközelítse azt a teljességet, amely nélkülözhetetlen a nemzetközi szintű latin dialektológiai kutatások minél hatékonyabb végzéséhez.

Dr. habil. Adamik Béla PhD s.k.
kutatócsoport-vezető tudományos tanácsadó
HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont, Történeti Nyelvészeti és Uralisztikai Intézet
Latin Nyelvtörténeti és Dialektológiai Kutatócsoport,
egyetemi docens
ELTE BTK, Ókortudományi Intézet, Latin Tanszék,
egyetemi tanár
Università Ca' Foscari Venezia, Dipartimento di Studi Umanistici